

Fekete Antal

A versaillesi békediktátum: A gazdasági világválság valódi okai¹

Hölgyeim és Uraim!

Egy legújabb híradás szerint, amelyet nem terjesztettek elég széles körben, 90 éves adósrabszolgaság után, 2010. október 3-án Németország kifizette az első világháborúval kapcsolatos jóvátétel utolsó részletét. Ennek az eseménynek a szimbolikus jelentősége még közgazdasági jelentőségénél is nagyobb. Míg a világ fuldoklik az egyre növekvő adósság csódtömegében, addig Németország példája mutatja, hogy az adós-rabszolgaságból igenis van kiszabadulási lehetőség. Örömmel tölt el, hogy itt, Münchenben gratulálhatok a tehetséges, szorgalmas és takarékos német népnek ebből az alkalomból.

* * *

Ötven éve tanulmányozom tudományosan a pénz és a hitel problémáit. Ha tanulmányaim sommáját meg akarnám adni, akkor így fogalmazhatnék. *A legtöbb, ha nem az összes világtörténelmi eseménynek, amelyek a pénz legelső megjelenése óta következtek be, okszerű magyarázata van. Az okokat a pénz és a hitel jó, illetve rossz felhasználásában találhatjuk meg, feltéve, hogy elég mélyen kutatunk a történetírás berkeiben.*

Beszédem megírásában a tárgyilagosság és a tudományos alaposság szempontjai vezettek, valamint tartózkodás a leírt események nacionalista beállítástól.

Ma este az imént kimondott tézisemre a következő példát fogom adni:

Az 1930-as gazdasági világválság, főképp pedig a vele kapcsolatos példátlan munkanélküliség oka a győztes antanthatalmak 1918-as döntésében keresendő, melynek következtében az aranyvalutát a háború után visszaállították ugyan, de a kereskedelmi váltók nemzetközi forgalmát nem — pedig ez az aranyvaluta klíring rendszerét képezte, ami nélkül az aranyvaluta életképtelen.

A döntést titokban hozták, és az erre vonatkozó dokumentumokat a mai napig sem tették közzé. De biztosra vehető, hogy volt ilyen döntés. A tények beszélnek. Ha ilyen döntés nem lett volna, akkor az aranyvaluta visszaállításával egyidejűleg a kereskedelmi váltók forgalma spontán módon megindult volna.

Mi volt e döntés háttere? Arra volt hivatva, hogy ha erőszakkal is, de megakadályozza a multilaterális (többoldalú) kereskedelem újraindulását, illetve a bilaterális (kétoldalú) kereskedelem kötelezővé tétele. Hogy a gyereket a nevének nevezzük, ez a kőkorszakbeli

cserekereskedelemhez való visszatérést jelentette. Felmerül a kérdés, hogy vajon miért akartak a győztes antanthatalmak ilyen értelmetlen taktikához folyamodni, ami a saját termelőiket és fogyasztóikat éppúgy sújtotta, mint a német termelőket és fogyasztókat, s ezen felül az újjáépítést is hátráltatta? A válasz az, hogy így vélték megakadályozni a német gazdasági megerősödést, és így vélték ellenőrzésük alatt tartani Németország külkereskedelmét. Németországot meg kellett büntetni a békeszerződésen túlmenően is. Ha a háborús blokádot nem is lehetett békeidőben fenntartani, akkor legalább a multilaterális kereskedelem kialakulását kellett a nemzetközi váltók forgalmának a kizárásával megakadályozni. Más szóhasználattal élve, a természetes „önkioldó” hitel (*self-liquidating credit*) kizárásával és annak mesterséges bankbitellel való helyettesítésével akarták az Antant hatalmak politikai céljaikat elérni.

A világkereskedelem 1914 előtt multilaterális volt. A behozatalt nemzetközi váltókkal fedezték, amelyek a kivitelben vették kezdetüket. Ezek a váltók többszöri átforgatás révén nemzetközi fizetőeszköz gyanánt lejáratuk napjáig forgalomban maradtak, a lejárat napján pedig aranyvalutában kerültek kifizetésre. A váltót az exportőr állította ki és a célsország importőrje aláírásával megerősítette. Ezt egy harmadik aláírás, a kifizető banké, egészítette ki. A három aláírás együttesen eredményezte azt a metamorfózist, amely a váltót egyszeriben pénzzé varázsolta át. Tiszavirág életű pénzzé, igaz, de a világon mindenütt elfogadott és megbecsült pénzzé. Természetesen az exportőr felhasználhatta a birtokában lévő váltót saját importjának a fedezésére, amikor egy harmadik országban fizetett vele, s így tovább. Csakis e multilaterális fizetőeszköz révén tudta a világkereskedelem saját rekordjait egymás után sorozatosan megdönteni az 1815, tehát a napóleoni háborúk befejezésétől számított és az 1914, tehát az első világháború kitöréséig tartó száz esztendő alatt. A világkereskedelem ezt a színvonalat az aranyvaluta és a nemzetközi váltók rendszere nélkül képtelen lett volna elérni. A váltóhitel klíring-centruma London volt még abban az esetben is, ha a teherhajók Nagy-Britannia érintése nélkül szállították az árut egyik országból a másikba.

Ez a klíring-centrum lett eltorlaszolva a győztes antant hatalmak 1918-évi bosszúálló döntése révén, amellyel a multilaterális kereskedelmet sikerült elszabotálniok. A győzelmi mámorban úszó országok közgazdasági nem tartották fontosnak, hogy közelebbről megvizsgálják a döntés távolabbi következményeit és kihatásait azon túlmenően, hogy Németországot rövid pórázon kell tartani. Nem vették észre, hogy ostoba döntésükkel világháborúvá előkészítői lettek.

Hogy ezt világosabban lássuk, kövessük Heinrich Rittershausen (1898-1984) német közgazda érvelését, amelyet az 1930-ban megjelent (de nyilván a válság kitörése előtt megírt) „Munkanélküliség és tőkeképződés” c. könyvében fejtett Id. Rittershausen megjósolta, hogy az 1925-ben feltámasztott aranyvaluta rendszere rövid időn belül össze fog omlani, s azt követően a világot a munkanélküliség addig soha nem tapasztalt hulláma fogja elborítani. A jóslat egy éven belül beteljesedett, amikor 1931 szeptemberében az angol font lekényszerült az

¹ A Negyedik Müncheneri Közgazdasági Kollokviumon, 2010 október 6-án elhangzott beszéd magyar fordítása

aranyalapról. A jóslat második fele a munkanélküliséget illetően sem váratott túl sokat magára.

Látnunk kell, hogy a kereskedelmi váltók piaca az aranyvaluta klíring-rendszerét képezi, melynek elszabotálása az aranyvaluta összeomlását szükségszerűen vonja maga után.

Rittershausen tovább megy. Szerinte a nemzetközi váltóforgalom létesített egy pénzügyi forrást, amit jobb kifejezés híján *béralapnak* nevezett. Ebből az alapból volt lehetséges a munkabérek folyósítása. Ne felejtjük, hogy a fogyasztási cikkek „vemhességi időszaka” 90 nap: 13 hét, vagy 3 hónap, vagy egy negyedév. Ez alatt a vemhességi idő alatt a félkész áruból piacképes áru lesz, és azt a végleges fogyasztó aranyérméjével megvásárolhatja. Ő az egyetlen, aki aranypénzzel fizet. A félkész áru megelőzőleg kézzől-kézre jár a termelési folyamat során, és akár százszor is gazdát cserélhet, de egyetlen egyszer sem az aranypénz közvetítésével. Csupán kereskedelmi váltók forognak.

A munkások nem tudnak 90 napot, azaz 13 hetet, azaz 3 hónapot, azaz egy negyedévet várni, amíg bérüket megkapják. Enniük kell, ruhára és lábbelire van szükségük, télen pedig fűtésre. Nem tudják kivárni, míg az általuk termelt árucikkek árát a végső fogyasztó aranyérméivel kifizeti. A munkabérek hetente kell fizetni, nem negyedévenként, hogy az Úr „mindennapi kenyerünket meg adhassa”. Így tehát az Úr Imáját elrebegeve a kereskedelmi váltók rendszerének fenntartásáért illetve visszaállításáért is könyörgünk.

A béralap megőrzése elengedhetetlen feltétele a világkereskedelem és a foglalkoztatottság fenntartásának. A béralap a kereskedelmi váltók piaca nélkül nem tud létezni. A forgalomban lévő kereskedelmi váltók értékének egy jelentős hányadát a munkabérek kifizetésére fordítják; a maradékot pedig a félkész áruk és a termelésben felhasznált más segédanyagok beszerzésére. Ez a fizetési rendszer kifogástalanul működött; az úgynevezett „strukturális munkanélküliség” teljesen ismeretlen fogalom volt az első világháború előtt.

Ezt a béralapot semmisítette meg öntudatlanul az Antant 1918-as döntése a kereskedelmi váltóknak a nemzetközi forgalomból való kizárásával, amelyek 1914 előtt a világkereskedelem oroszlánrészét finanszírozták. Nem csoda, hogy a háború után a világkereskedelem igazán sosem tudta elérni az 1913. évi színvonalát. Mikor hetven év múlva mégis elérte, az már teljesen új termékek (mint például a rádió, TV, számítógép, lökhajtásos repülőgép, penicillin, stb.) megjelenésének és elterjedésének volt köszönhető. Bilaterális kereskedelem, cserekereskedelem, aranyvaluták és devizák direkt átutalása — a váltóforgalom által létrehozott önkieloldó hitel helyett tette a külkereskedelmet nehézkessé és időnként lehetetlenné.

A béralap megsemmisülése nem volt mindjárt érezhető. Az 1918-1923-as évek nagy inflációjának ideiglenes stimuláló hatása elkendőzte a problémákat. A stabilizáció követő évek 1924-től 1929-ig pedig az ingatlan és a részvény-spekuláció hatására a konjunktúra évei voltak,

miközben a kereske delmi váltók teljesen eltűntek a forgalomból.

Amikor azonban egyik buborék a másik után pukkadt ki: 1920-ban az amerikai kincstári kötvények buborékja, 1925-ben a floridai telekspekuláció buborékja, végül pedig, 1929-ben a Wall Street-i tőzsde buborékja, akkor a pénzszüke egyszerűen nyilvánvaló lett, és a béralap nemlétezése kitudódott. Egyszerűen nem volt pénz a bérek kifizetésére. A munkásokat el kellett bocsátani. A munkanélküliek könyörödományokból éltek és népkonyhán kosztoltak. A ház- és lakástulajdonosok tömegesen elvesztették tulajdonukat, mert a jelzálogkölcsonök törlesztését nem tudták fizetni. Ez az ingatlanpiaci árak összeroppanásával járt. Az általános kereslet elpárolgott, ami a fogyasztási javak árának az összeomlását eredményezte. A braziliai vasutak mozdonyait a gabonapiacon eladhatatlanná vált búzával fűtötték, miközben a munkanélküliek éheztek. Mindezek a problémák végső soron a kereskedelmi váltóforgalom erőszakos elsorvasztásának tudhatók be, amiért a párizsi békediktátum felelős.

Az elburjánzó diktatúrák el tudták kerülni a munkanélküliség átkát — de csak a polgárjogok sárba taposása árán: Lenin diktatúrája a *nemzetközi* szocializmus, Hitleré pedig a *nemzeti* szocializmus lobogója alatt.

Az egész világon csupán egy közgazda akadt, aki a világválság helyes diagnózisát meg tudta adni: Rittershausen. De néki kollegái éppúgy hátat fordítottak, mint a párizsi békekonferencia résztvevői a német delegációnak. Egy új közgazdaságtani vallás kezdett tért hódítani, amelynek prófétája John Maynard Keynes (1883-1946) angol közgazda volt. 1918-ban még az aranyvaluta feltétlen híve, de hamarosan „hátraarcot” csinál és 1925-ben már az angol font sterling aranyalpra való visszaállításának legszívósabb ellenzője. Nem azért, mintha belátta volna, hogy az aranyvaluta klíring rendszer híján, tehát a kereskedelmi váltók piaca nélkül életképtelen. Keynes az aranyvalutát doktrinér indokoknál fogva ellenezte. Idejétmúltak, elavultnak tartotta az aranypénzt; tőle származik a híres mondás, hogy az arany „barbár ereklye” (*barbarous relic*). Szerinte az arany a haladás kerékkötője és a közgazdasági kísérletezés megghiúsítója. Csakugyan, Keynes a nemzeti valuta „lebegtetésével” akart kísérletezni, amiben azért látott fantáziát, mert ez rejtett politikai célok érdekében pompásan kihasználható. Keynes született opportunistá volt, a közgazdaságtan fenegyereke, s a demagógia nagymestere. Rittershausen pontos antitézise. A közgazdaságtan tudományát feje tetejére állította. Több ezer éven át a legegétőbb gazdasági probléma a megtakarítások szűkös volta és a fogyasztás túltengése volt, kiváltképp háborúk idején. Keynes felfedezte az „alulfogyasztás” (*underconsumption*) és a „takarékosági túltengés” (*oversaving*) fogalmát. Ezek a fogalomalkotások legalább annyira oktalanok, mint amennyire visszataszítók. A világ, a válság miatti kétségbeesésében, mégis mohón habzsolta a maszlagot. Keynes pontosan erre számított. Veszettül el volt szánya arra, hogy a világot féltudományos szóáradatával elkápráztassa, aminek a kábítószerhez hasonló hatása volt.

Rittershausen, ellenkezőleg, az evidenciát óvatosan mérlegelő tudós volt minden hamis pátoz nélkül. Eszébe sem jutott a közönség manipulálása. Csak a tudományos

igazság érdekelte. Meg is találta, amikor „ráhibázott” a beralap megsemmisülésére, amit a kereskedelmi váltóknak a forgalomból való kizárásával meg is tudott magyarázni.

A világ tragédiája, hogy Rittershausen nem angolnak született, hanem németnek, meg az, hogy Keynes nem németnek született, hanem angolnak. Ha fordítva esett volna a sors, akkor a világ füttyült volna a hamis profétára, Keynesre, míg az igaz proféta, Rittershausen tanácsát megfogadta volna. Az aranyalapot kiegészítette volna annak elválaszthatatlan szíami ikerpárjával, a kereskedelmi váltók piacával. A nagy gazdasági válság hónapokon belül kiadta volna a lelkét. Keynes világrengető tévedéseit semmi esetre sem ismételték volna meg hatvan évvel a halála után, a 21-ik században.

Egy ismert mondás szerint a történelem, ha nem ismétel meg maga magát, de legalább rímel maga magával. A 2008-as év Nagy Pénzügyi Válsága az 1930-as év gazdasági világválsága visszhangjának tekinthető. De lehetséges az is, hogy 1930 előfutára volt valaminek, ami még annál is rosszabb: a 2008-at követő gazdasági válság, amely még csak ezután fogja a mérgét kiadni.

Az aranyvaluta utolsó maradványát 1971-ben számolták fel, amikor Nixon elnök megtagadta Amerika nemzetközi fizetési kötelezettségének szerződés szerinti, aranyban való teljesítését. Ez majdnem 40 évvel követte Amerika másik szerződészegését, amikor 1933-ban Roosevelt elnök megtagadta Amerika hazai fizetési kötelezettségének aranyban való teljesítését. Az 1971-es szerződészegés után került sor a „csodálatos pénzszaporításra”, amit a világ Keynes életében még holdkórosságnak tartott, de amit később Milton Friedmann szalonképessé tett. Az első hatás kedvező volt. Úgy tűnt, hogy mindenkinek javult a gazdasági helyzete. Hamarosan azonban csakúgy, mint az 1920-as konjunktúra idején, a spekulánsok magukhoz ragadták a bankóprés teljes termését, és megkezdődött a buborékfúvás. Ezt a buborékoknak egyre-másra következő szétpukkanása követte.

Ma a világ a történelem legfélelmetesebb munkanélküliségével néz farkasszemet. Mindenképpen rosszabb

a helyzet, mint az Rittershausen idején volt. Az ő metodológiájával megjósolható a Második Világ gazdasági Válság. A beralapot még mindig nem pótolták. A munkanélküliek tömegeit etetni, ruházni kell, s hajlékot biztosítani számukra. Ez csak a csodálatos pénzszaporítás hatványozott megismétlésével lesz lehetséges. A bankóprés egyre serényebben fog működni.

A világ kutyaszorítóba került. A kiút a beralap feltámasztásán keresztül vezet, amit a kereskedelmi váltók nemzetközi forgalma tesz majd lehetővé. Ezt az utat a világ már közel száz éve nem tapodta, a váltóforgalom mesterséges eldugítása miatt. A bökkenő az, hogy *a kereskedelmi váltók forgalmának csak akkor van értelme, ha azok lejáratkor aranyban kerülnek kifizetésre.* Ostobaság olyan kereskedelmi váltóról beszélni, amely lejáratkor tulajdonosának papírpénzzel „szúrja ki a szemét.” A fizetés teljesítése csakis magasabb rendű fizetőeszközzel képzelhető el. Ilyen pedig csak egy van: az aranypénz. Ennek híján a váltó nem forogtásképes. Ezért a kereskedelmi váltók rehabilitációja feltételezi az aranyvaluta rehabilitációját. Az előbbi úgy illik az utóbbira, mint kesztyű a kézre.

Az aranyvalutához való visszatérés azt jelentené, hogy Amerika megnyitja pénzverdését az arany számára — pontosan úgy, ahogy azt az Amerikai Alkotmány előírja. Az Alkotmánynak ezt és a többi pénzügyi rendelkezését a hatalomra éhes elnökök egész sora, Roosevelttel elnökkel az élen, elszabotálta és sárba tiporta — miután megesküdték rá, hogy az Alkotmányt fenntartják és védik.

Az államférfiúi erénynek egyedülálló példája lenne, ha az Egyesült Államok következő elnöke visszaállítaná az alkotmányos pénzegységet, az arany-dollárt azáltal, hogy a Pénzverdét megnyitja az arany számára, és egyszersmind hatályba helyezné az Alkotmány további pénzügyi rendelkezéseit.

Nincs más útja annak, hogy megakadályozzuk az adósság bábeli tornyának összeomlását, és hogy elejét vegyük a munkanélküliség mindent elöntő vízözönének, s ezáltal elkerüljük a jogrend és a törvényesség teljes felbomlását.

Hivatkozások:

Heinrich Rittershausen, *Reform der Mündelsicherheitsbestimmungen und der Industrielle Anlagkredit*, Jena-1929

Heinrich Rittershausen,.

Arbeitslosigkeit und Kapitalbildung, Jena 1930

Wikipedia, *Heinrich Rittershausen*

A. E. Fekete, *The Real Cause of Unemployment*, The Revisionist Theory and History of Money, 2000.

Megjelent: Havi Magyar Fórum, 2010. december

(Kapcsolódó anyagokat lásd még: www.professorfekete.com)